

Hodnotová východiska energetických strategií Číny a EU v Africe

JIŘÍ SUCHÁNEK

The Normative Values Behind the Energy Strategies of the EU and China in Africa

Abstract: The article compares the foreign energy strategies of the EU and the PRC on the African continent within the context of the efforts of ensuring the diversification of the supply of fossil fuels. Both actors are connecting some sets of values to their strategies, and these values are integral to their perception of the international environment. The main purpose of the article is to compare these strategies, especially in the context of the values that are connected with them – e.g. state sovereignty, human rights, and social responsibility – and the impact of these values on the form of the energetic strategies. While the EU urges normative values such as democratic government, human rights and quality public domain management, the PRC adheres to the values of non-interference, state sovereignty and, last but not least, the principle of “One China”. Despite the fact that, rhetorically, the two actors share some of the same principles, they are applied differently by each actor due to the actors’ diametrically different understandings of these principles. In addition to that, it is necessary to lay emphasis on the difference between the official and the actual strategies of both actors.

Key words: EU, PRC, values, norms, energy strategies, normative power.

Čínská lidová republika (dále též ČLR nebo Čína) a Evropská unie (EU) se od roku 2003 vzájemně považují za strategické partnery a jejich partnerství je založeno především na obchodních vztazích. Oba dva aktéři se však zároveň střetávají nad řadou témat, přičemž některé z těchto střetů pramení z rozdílné ideologické základny. Jedním z nejzákladnějších takových problémů je například otázka dodržování lidských práv. Lze však přirozeně sledovat i interakce v jiných oblastech. Zaměříme-li se na střety zájmů v rámci surovinové a energetické bezpečnosti, jsou řešeny zejména ve vztahu Číny k dalšímu významnému světovému aktérovi, a to ke Spojeným státům americkým. Naproti tomu ve vztazích evropsko-čínských jde o poměrně opomíjené téma, s drobnou výjimkou v případě Afriky, byť ani zde se křížení evropských a čínských zájmů neřeší nijak rozsáhle. Tato skutečnost je vzhledem k faktu, že se oba aktéři snaží zajistit svou energetickou bezpečnost z velké většiny ve shodných regionech, poněkud zarážející.

Významným geopolitickým aspektem evropsko-čínských vztahů je tedy mimo jiné vzájemná interakce těchto dvou aktérů v oblastech, kde se setkávají jejich zájmy nejrozličnějšího charakteru, včetně surovinové a energetické bezpečnosti. Takovými oblastmi jsou zejména Afrika, Střední východ i Střední Asie, popřípadě Kaspický region. Nerostné suroviny jsou jedním z klíčových pojmů geopolitických snah EU a ČLR. Zároveň nelze pominout, že prudce se zvyšující spotřeba energetických surovin v Číně, ale i v Indii je jednou z nejdůležitějších charakteristik nové geopolitiky energie. Tento růst tak představuje jednoznačnou výzvu pro národy, které neoplývají dostatečnými zásobami energetických

surovin – tedy včetně většiny zemí EU –, a jsou tak stále více nuceny o tyto suroviny soustředěny (Buchanan 2011: 12). V tomto ohledu nelze pominout, že proti sobě stojí strategie často ideologicky a hodnotově rozdílných aktérů.

Z teoretického hlediska je nutno podotknout, že většina odborných prací zaměřených na energetickou bezpečnost staví na klasické realistické tradici a energetické strategie považuje za oblast prostou hodnot, norem a idejí (Dannreuther 2010: 3; Knodt – Müller – Piefer 2010: 6). Stejně tak realismus tvrdí, že v mezinárodních vztazích není třeba zkoumat hodnotová východiska jednotlivých aktérů.

Naproti tomu tato práce do jisté míry staví na východiscích konstruktivismu a na předpokladu, že ideje a hodnoty jsou důležitou a neoddelitelnou součástí i tak zásadních mezinárodních otázek, jako je zajišťování energetické a surovinové bezpečnosti jednotlivých aktérů v jejich zahraničních angažmá a formování vztahů v rámci energetické bezpečnosti. Rozdílné vnímání některých hodnot navíc přispívá ke konstruování a užívání rozdílných přístupů a rozdílného posuzování jejich dopadů.

Výzkumná otázka, na niž se tato analýza pokusí odpovědět, zní takto: Jak se liší zahraniční energetické strategie EU a ČLR v Africe s ohledem na koncept normativní mocnosti (normativního aktéra) – mají východiska tohoto konceptu (šíření a připojování idejí a hodnot) vliv na cíle a prostředky energetických politik jednotlivých aktérů?

Hlavním cílem této studie je tedy srovnat přístupy Evropské unie a Čínské lidové republiky k zajišťování energetických zdrojů na africkém kontinentu a hodnoty k těmto přístupům připojené. Pro popis a analýzu oficiální roviny těchto strategií bude využito především oficiálních dokumentů, významným zdrojem budou instituce Evropsko-afrického energetického partnerství (*Africa-EU Energy Partnership – AEEP*), potažmo Čínsko-afrického partnerství (*Forum on China-Africa Cooperation – FOCAC*), ale i dokumenty na úrovni Evropského parlamentu nebo čínského ministerstva zahraničních věcí. Pro analýzu neoficiální (jinak řečeno, skutečně probíhající) roviny pak bude využito jak primárních, tak sekundárních zdrojů. Zejména čínské angažmá v Africe a jeho surovinový rozměr je poměrně rozsáhle analyzované téma, dlouhodobě se jím zabývají například Jonathan Holslag (2006, 2011), Erica Downsová (2007), David Shinn (2009), ale i řada dalších autorů. Naproti tomu evropskou energetickou strategií se dlouhodoběji zabývá kupříkladu Richard Youngs (2009). Práce těchto, ale i dalších autorů budou spolu s dalšími zdroji, jako jsou osobní rozhovory autora s experty či zprávy neziskových organizací, pro popis a analýzu reálné podoby evropského i čínského energeticko-surovinového angažmá v Africe stěžejní.

Práce je časově vymezena obdobím počínajícím rokem 1996, který znamenal první zásadnější vstup Číny na africký kontinent (konkrétně do Súdánu) a počátky uplatňování čínské strategie „go-out“. Geograficky práce sleduje především působení obou aktérů v afrických zemích bohatých na energetické suroviny (zejména ropu a zemní plyn), které jsou soustředěny hlavně do severní a západní Afriky. Pro lepší ilustraci a komplexnost analýzy jsou však uváděny v omezené míře i příklady z jiných afrických oblastí, případně se vztahující k jiným než energetickým surovinám.

Text se skládá z několika částí, případová studie je uvedena krátkým pohledem na stav vývozu afrických surovin, přičemž následuje samotný popis čínského a evropského přístupu a k nim připojených hodnot. Tyto části se pro větší přehlednost dělí zvláště na analýzu přístupu zajišťování energetických surovin a analýzu připojených hodnot. Cílem těchto částí je přinést informace nezbytné pro následující komparaci, jež je klíčová pro naplnění cíle textu. Komparace je opět rozdělena, tentokrát na oficiální a neoficiální rovinu obou strategií a připojených hodnot, tak aby vynikly případné kontrasty. Závěrem je alespoň v krátkosti nastíněna role a význam hodnot připojených k oběma přístupům.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA A METODOLOGIE

Z konstruktivistické tradice vychází koncept „normativní mocnosti“, který je nejčastěji využíván pro studium externích vztahů Evropské unie, například v oblastech vojenské

politiky, lidských práv nebo mezinárodního obchodu. Tento koncept vnímá základní hodnoty daného aktéra jako integrální součást jeho politik, zejména pokud jde o cíle, prostředky k jejich dosažení a následně i jejich dopady. Pojem normativní mocnosti definoval jeho původce Ian Manners ve vztahu k Evropské unii jako snahu přijímat taková opatření, která by v rámci zahraničních politik nenásilným způsobem propagovala evropské normy, hodnoty a ideje a formovala by tak další mezinárodní aktéry (Manners 2002; Brummer 2009: 191).

Tato práce však bude aplikovat zejména základy konceptu normativní mocnosti (pořadí normativního aktéra zahraniční politiky), a sice ve smyslu důležitosti připojování hodnot a norem k jednotlivým zahraničním politikám, v tomto případě energetické bezpečnosti a zajišťování energetických surovin. Postavení hodnot a norem v rámci zahraničních politik jednotlivých aktérů je dle Nathalie Tocciové třeba zkoumat ve třech hlavních dimenzích, kterými jsou cíle (čeho chce aktér dosáhnout), prostředky (jak chce aktér cílů dosáhnout) a důsledky (co politika reálně způsobí; viz Tocci 2008: 5). Tato práce se bude věnovat především prvním dvěma jmenovaným dimenzím, a to z logiky výše položené výzkumné otázky a záměrů textu.

V uvedeném teoretickém rámci se tedy text pokusí popsat energetické strategie, identifikovat k nim připojené hodnoty a následně srovnat shromážděná data pro Evropskou unii, která je nejčastěji jmenována jako normativní mocnost (Manners 2002), a Čínskou lidovou republiku jakožto aktéra, jehož zahraniční surovinové angažmá bývá často označováno za pragmatické a realistické (Holslag 2006; Barton 2009: 13). Tato práce se mimo jiné pokusí ukázat, že podobné jednoznačné dělení je často pouze iluzorní vzhledem k rozdílnosti vnímání klíčových hodnot u jednotlivých aktérů, stejně jako vzhledem k rozdílům v oficiální a neoficiální rovině zkoumaných přístupů, které se mohou vzájemně prolínat.

Koncept normativní mocnosti má ve spojitosti s energetickou bezpečností své opodstatnění. Podle Wooda (2009) energetika představuje důležitý „test“ schopností a závazností prosazovat klíčové hodnoty pro aktéra, který se prezentuje jako normativní mocnost, neboť potřeba energetických surovin je životně důležitou motivací.

Z hlediska metodologického je nutné podotknout, že téma energetických strategií je značně komplexní. Je třeba analyzovat nejen energetické strategie samé, ale i témata, která jsou s nimi úzce provázána, neboť zejména Čína, jak poukazuje řada autorů, užívá při zajišťování přístupu k surovinám vysoce komplexní a flexibilní strategii (Berdych – Prášil 2007; Wagner 2012). Je proto nutné vymezit srovnávaná kritéria energetických přístupů, do nichž se nejvíce promítají normy a hodnoty obou aktérů. V první řadě jde o rovinu výběru země působení. Jinak řečeno, v jakých podmínkách jsou oba aktéři ochotni uplatňovat své přístupy, a jaké riziko jsou tím pádem na sebe ochotni brát – podstatné je proto tuto otázku například působení v rámci nedemokratických režimů, režimů, v nichž byla násilně uchopena moc, či konfliktních oblastí. S tím je velmi úzce spojen i další srovnávaný faktor, a to otázka uvalení embarga na producentský stát, zejména tedy zda k němu dochází, a pokud ano, za jakých podmínek.

Další rovinou spojenou s realitou afrického kontinentu, ale i s klíčovými hodnotami zkoumaných aktérů, je prodej zbraní. Proto stať přináší i krátkou analýzu existence či neexistence barterových obchodů v rovině „zbraně za suroviny“, případně vývozu zbraní do producentských zemí jakožto součásti širších obchodních vztahů a vzájemné podpory.

Další rovinou a zároveň velmi rozšířeným nástrojem, úzce propojeným se ziskem energetických, ale i jiných surovin, jsou půjčky producentským státům, stejně jako infrastrukturní projekty a rozvojová pomoc. U těchto prvků je v rámci komparace nutno posuzovat především motivace obou aktérů k jejich poskytování, jejich provázanost s energetickými či přímo těžebními projekty a také návaznost na problematiku kvalitního vládnutí – v tomto bodě zejména ve spojitosti s korupcí.

Na předchozí bod pak navazuje poslední rovina komparace přístupů, která se zaměřuje na otázku lidských práv, demokracie a kvalitní správy věcí veřejných. Tato rovina je úzce

provázána s konceptem normativní mocnosti a srovnává užívání a vnímání hodnot klíčových zejména pro normativní přístup Evropské unie¹ ve strategiích obou aktérů.

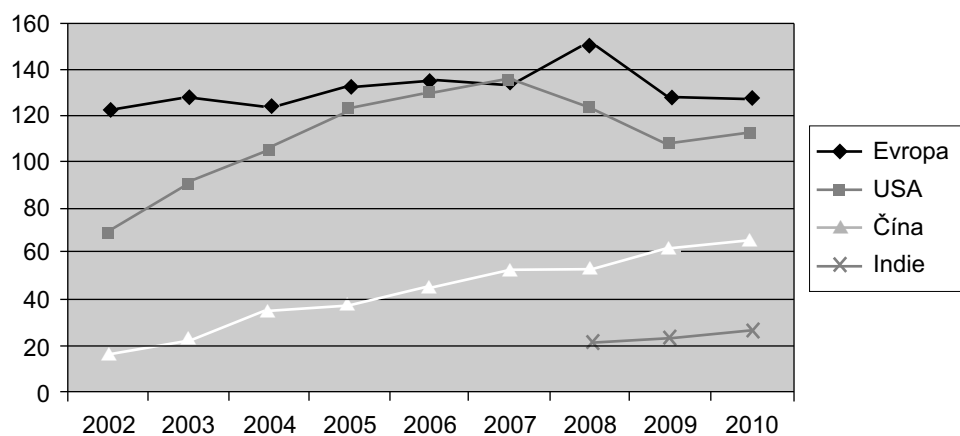
Problematicku připojených hodnot je třeba vnímat z několika rozdílných úhlů pohledu. V první řadě hrají hodnoty roli při podmiňování pomoci, infrastrukturních zakázek či kontraktů na těžbu. K tomuto podmiňování dochází primárně při vstupu aktéra do cílové země, kdy jsou nastíněny dané hodnoty navázané na humanitární i infrastrukturní pomoc, spojenou často i s energetikou. Zároveň však mohou připojené hodnoty patřit k významným cílům daného aktéra. Dále je nutno tyto hodnoty vnímat i v rovině zvyšování či snižování konkurenceschopnosti strategií, k nimž jsou připojeny. Nelze samozřejmě pomíjet ani možné rozdílné vnímání jednotlivých hodnot ze strany všech tří aktérů. V tomto ohledu se tedy dá říci, že hodnoty připojené k energetickým strategiím lze vymezit zejména jako podmiňující faktor, ale zároveň také jako součást cílů těchto strategií, přičemž tyto dvě kategorie se buď mohou prolínat, nebo stát samostatně.

STRUKTURA VÝVOZU AFRICKÝCH SUROVIN

Energetický profil Afriky a její základní rysy důležité pro zahraniční investory zpracované autorem k tomuto tématu jsou dostupné v původní magisterské práci (Suchánek 2011). Obecně lze konstatovat, že celkové rozložení podílů na obchodu s Afrikou je možno rozdělit mezi tři hlavní aktéry, a to Evropskou unii se zhruba 32 procenty, Spojené státy se zhruba 29 procenty a Čínu s 27 procenty (Bond – ECDPM 2010: 7; Westcott 2011: 6).

Ačkoliv řada autorů poukazuje na skutečnost, že hodnoty čínských investic i celkový objem vyvezené ropy (a tím spíše plynu) jsou v porovnání se Západem relativně nízké, zajímavým pro nastínění dlouhodobějšího trendu může být graf č. 1, znázorňující vývoj podílů objemu africké ropy vyvezené do čtyř hlavních odběratelských destinací.

Graf č. 1
Vývoz africké ropy v milionech tun

Zdroj: Autor dle dat BP 2003–2011.

Tento graf ukazuje vývoj od roku 2002 do roku 2010 a situace je z něj poměrně dobře zřejmá: Zatímco evropské země dlouhodobě stagnují (s výjimkou roku 2008), Čína vytrvale zvyšuje objem vyvezené ropy. Jestliže tedy v roce 2002 směřovalo do Evropy 41,7 procenta africké ropy a do Číny pouze 5,5 procenta, v roce 2010 do Evropy směřovalo 33,2 procenta a do Číny 17,1 procenta (výpočet autora na základě statistických ročenek BP 2003–2011). Objem na evropské straně zůstal prakticky stejný, Čína ho více než zčtyřnásobila.

Již na summitu EU–Afrika v roce 2007 prohlásil senegalský prezident jménem afrických států, že Evropa v Africe již prakticky prohrála „bitvu“ proti Číně (Youngs 2009: 133). Naopak jiní autoři tvrdí, že ačkoliv čínský vstup do Afriky či Jižní Ameriky je jednou z nejdramatičtějších manifestací nástupu Číny jakožto nové světové velmoci, rozsah politických a strategických výzev, které Čína představuje pro Spojené státy či Evropskou unii, bývá často nadhodnocen. V každém případě Čína změnila geopolitickou dynamiku v obou oblastech a v neposlední řadě poskytla alternativu k dlouhodobé dominanci Západu (Andrews-Speed – Dannreuther 2011).

ČÍNSKÝ PŘÍSTUP A HODNOTY V AFRICE

Působení Číny na africkém kontinentu má dlouhou historii, avšak tyto historické vazby nebyly nikdy ani zdaleka tak komplexní a rozvinuté, jako je tomu dnes. Svou – často vojenskou – pomoc zemím zmítaným válkami Peking v minulosti měnil za uznávání politiky „jedné Číny“ a další vzájemnou kooperaci na mezinárodním poli, a rozvíjel tak své vztahy s nově vznikajícími africkými státy (Berdych – Prášil 2006). Pokud jde o rozvoj ekonomických a obchodních vztahů, v nichž suroviny a energetika postupně získávaly stále silnější postavení, v roce 1950 dosahovala hodnota vzájemného obchodu mezi Čínou a Afrikou pouhých 1,2 milionu dolarů, v roce 1980 pak již jedné miliardy dolarů a do roku 2000 tento objem narostl na 10 miliard dolarů. Hodnota vzájemného obchodu pak přirozeně rostla i nadále.

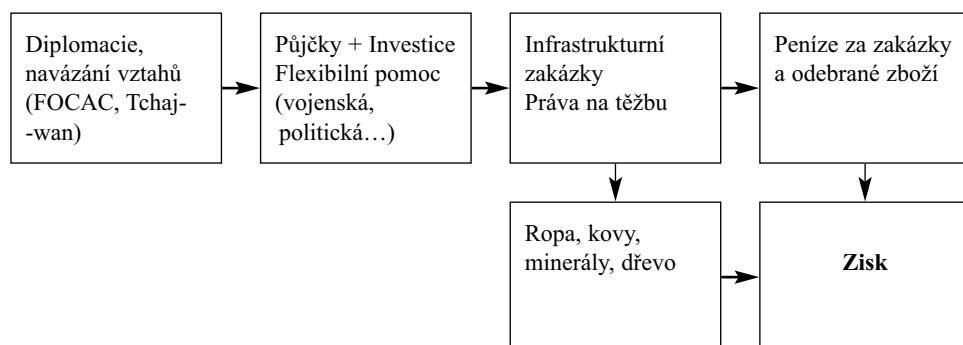
Současná energetická strategie Číny v Africe – flexibilní strategie „go-out“

Jak bylo nastíněno výše, objem vzájemného obchodu mezi Čínou a Afrikou rostl zejména od poloviny devadesátých let minulého století poměrně rychlým tempem. Stejně tak narůstal i počet čínských investic, zejména do těžebních, energetických a infrastrukturálních projektů. V oficiální čínské strategii vůči Africe z roku 2006 je surovinová spolupráce definována následovně: „*Čínská vláda usnadňuje sdílení informací a spolupráci s Afrikou v oblasti zdrojů. Různými způsoby podněcuje a podporuje příslušné čínské podniky při spolupráci s africkými národy. Ty na základě zásady vzájemného prospěchu a společného rozvoje podporuje v tom, aby rozvíjely a využívaly své zdroje racionálně, a pomáhá africkým zemím, aby proměňovaly své výhody v (dostatku) zdrojů na konkurenceschopnost a trvale udržitelný rozvoj na svých územích a na kontinentu jako celku*“ (Foreign Ministry of PRC 2006).

Vstup čínských firem na mezinárodní trh i na africký kontinent ve smyslu akvizice surovinových investic nebyl bez potíží. Dle vyjádření čínských představitelů byl největším problémem zejména pozdní vstup na trh. Zatímco některé západní firmy mají i stoleté zkušenosti, u čínských firem tomu tak není. Ředitel *China National Offshore Oil Corporation* tento problém vyjádřil následovně: „*V současné době pro nás není snadné hledat nové projekty. Ropný trh má více než stoletou tradici a všechna dobrá naleziště jsou již využívána. Pro nás jako nově příchozí aktéry není snadné uspět*“ (Downs 2007: 52). Tento problém je však do značné míry eliminován aplikací flexibilní čínské strategie, nazývané jednoduše „go-out“ (Wagner 2012).

Tato strategie je přizpůsobena na míru každému státu, v němž Čína působí, a v jejím rámci je schopna použít různorodou škálu nástrojů. Jde zejména o výhodné finanční půjčky, jež jsou často navázány na infrastrukturální projekty a zakázky, které provádějí čínské firmy včetně čínských pracovníků. Tyto půjčky jsou financovány především ze zdrojů investiční a obchodní banky *Export-import Bank of China*, případně *China Development Bank*, které tak představují důležitý nástroj pro čínsko-africkou spolupráci (Alves 2010: 10). Tyto banky tedy poskytují vysoké, výhodně dotované půjčky s úrokovými sazbami často nižšími, než je běžná tržní hodnota. Podmínky těchto úvěrů obecně vyžadují, aby alespoň 50 % prostředků bylo využito na nákup čínského zboží či služeb,

Schéma č. 1
Rozložení čínské strategie „go-out“

Zdroj: Autor na základě případových studií čínského působení v Súdánu, Angole a Nigérii – Suchánek 2009.

navíc jsou tyto úvěry často implicitně nebo explicitně vázány na záruky přístupu k africkým nerostným surovinám, zejména k ropě (Condon 2012: 7).

Mimoto je součástí strategie Pekingů také podpora v rámci vojenské pomoci, diplomatické pomoci či podpora spřáteleným režimům vůči politické opozici. O míře této kooperace, zejména co se týče vojenské spolupráce, se v současnosti hojně diskutuje, neboť Čína v tomto ohledu prodělala od vstupu na africký kontinent alespoň rétorický přerod z image neskrývaného podporovatele jakéhokoli režimu do podoby relativně zodpovědného státu se zájmy na mírovém rozvoji (Shinn 2009).

Pokud bychom měli stručně shrnout průběh celého procesu strategie „go-out“, tak jak byla standardně používána, je třeba ji rozdělit do několika fází. Prvním stadiem je navázání diplomatických vztahů (tato fáze proběhla již takřka na celém africkém kontinentě). Následně proběhne nákup práv na těžbu či nákup surovin, navázaný na příslibení pomoci, půjček a infrastrukturních projektů.² Tato pomoc je naopak částečně vázána dohodami, podle nichž získají zakázky na budování infrastrukturních projektů výhradně čínské firmy. V případě nutnosti Čína poskytne i politickou a vojenskou pomoc v podobě mezinárodní ochrany a dodávek zbraní či vojenských expertů. Tato fáze však pochopitelně probíhá jen u států, jež jsou z nějakého důvodu (porušování lidských práv či podpora terorismu) pod mezinárodním tlakem, či dokonce v izolaci. V takových případech je pak čínská angažovanost mnohem rizikovější nejen pro bezpečnost daných států a regionu, ale i pro Čínu. Cyklus se uzavírá, když Peking získává kýžené suroviny a investované finanční prostředky se vracejí v podobě plateb za vyhotovené infrastrukturní projekty či zbraně, pokud ovšem tyto platby neprobíhají přímo v surovinách. Vstupní branou pro aplikaci této strategie byl Súdán, kde se uplatnila prakticky v celé své komplexnosti (Alves 2010; Jiang 2009; Suchánek 2009: 16).

Na druhé straně je však třeba podotknout, že Čína poskytuje africkým zemím také humanitární pomoc, zejména v sektorech zdravotnictví a vzdělávání. Tato pomoc, ačkoliv je objemem nesrovnatelně menší než pomoc klasických dárců, jako jsou Spojené státy či Evropská unie, Číně poskytuje jistý kladný mezinárodní kredit.³ Paradoxně některé studie za pomoc považují i půjčky a infrastrukturní investice, ačkoliv uznávají, že jsou motivovány převážně čínskou snahou o zajištění nerostných surovin. Až 70 procent infrastrukturních investic se v minulých letech dělilo mezi Angolu, Nigérii, Etiopii a Súdán (Lum et al. 2009: 9), tedy vesměs státy bohaté na ropu. Stejně tak lze ale podotknout, že Čína se podílí například na mírových misích finančně i personálem, a to i ve státech, kde surovinové zájmy nemá.

Za hlavní nástroje používané Čínou v rámci její strategie „go-out“ lze tedy považovat finanční půjčky, infrastrukturní investice, dodávky zbraní a jiné vojenské pomoci,

diplomatickou pomoc, podporu vybraných politických režimů. Strategie naopak nezahrnuje zájem o stav režimu a s tím související problematiku lidských práv či korupce a v neposlední řadě také zájem o dopady investic na životní prostředí. Relativně protichůdnými aspekty čínské přítomnosti jsou humanitární pomoc a v poslední době také mírotvorné a mediální aktivity.

Čínské hodnoty

Již citovaná oficiální čínská politika vůči Africe, definovaná v roce 2006 dokumentem s názvem „*China's African policy*“, se v obecné rovině (tedy pro všechny body včetně energetické spolupráce) zakládá na několika hlavních principech, rozdělených do pěti základních pilířů. V rámci prvního pilíře je to upřímnost, přátelství a rovnost, v rámci druhého oboustranný prospěch, třetí pilíř je založen na vzájemné podpoře a blízké spolupráci v OSN a dalších multilaterálních organizacích a čtvrtý pilíř je založen na učení se jeden od druhého. Pátým, poněkud konkrétnějším a samostatným bodem je princip „jedné Číny“, který je dle dokumentu „*politickým základem pro vznik a rozvoj vztahů Číny s africkými zeměmi a regionálními organizacemi*“ (Foreign Ministry of PRC 2006). Dokument pak dále obsahuje třicet iniciativ rozdělených opět do čtyř oblastí, kterými jsou politika, ekonomika, vzdělávání, věda a kultura a konečně mír a bezpečnost. Základní hodnoty čínské politiky jsou tedy zakořeněny již v prvním vydaném dokumentu vztahujícím se ke spolupráci s africkými zeměmi. Není však možno opomenout ani fakt, že i samo navazování vztahů mezi Čínou a Afrikou mělo čistě ideologické důvody.

Klíčové pro čínsko-africké vztahy je Fórum pro čínsko-africkou spolupráci (FOCAC), v jehož rámci probíhají pravidelné ministerské konference, ústící v akční plány. Pokud jde o hodnoty obsažené v čínsko-africké spolupráci, lze v jednotlivých akčních plánech sledovat jistý posun směrem k širší hodnotové základně v nejnovějším akčním plánu z roku 2012 oproti akčnímu plánu z Addis Abeby, přijatému pro roky 2004–2006. Nově se tak například objevil odstavec odkazující k posilování dialogu v oblasti lidských práv, byť v čínském pojetí tohoto pojmu. Podstatného rozšíření se dočkala problematika environmentálních hodnot, v energetice zdůrazněná zaměřením na kooperaci v oblasti čisté energie, klimatických změn a obnovitelných zdrojů, přičemž tato problematika v akčním plánu z roku 2009 zcela chyběla (Forum on China-Africa Cooperation 2009, 2012). Mimoto se Čína v oficiální rovině výrazně ohrazuje proti nařčením, že její vztahy s africkými zeměmi jsou řízené především touhou po surovinách a zdrojích. V prohlášení nazvaném „*China-Africa Relations: Never for Resources Alone*“ mluvčí čínského ministerstva zahraničních věcí Liu Weimin mimo jiné zdůraznil, že „*Čína rozvíjí energetickou a surovinovou spolupráci s africkými zeměmi na základě principů vzájemného prospěchu obou stran a podle mezinárodní praxe a tržních pravidel. Při naplňování svých legitimních potřeb energie a zdrojů se Čína zavázala k zajišťování výhod pro místní obyvatele a k pomoci příslušným zemím při posilování jejich schopnosti nezávislého rozvoje*“ (Ce 2012).

Je však nutno identifikovat i další hodnotové prvky čínské strategie, jež se na ní výrazně podílejí a *de facto* ji formují. Jde zejména o principy vzájemného nevměšování do vnitřních záležitostí a princip suverenity spojený s principem územní integrity. Tyto zásady jsou součástí takzvaných Pětí principů mírového soužití, definovaných již v roce 1954 pro vztahy mezi Čínou a Indií. Hodnota nevměšování je v rámci africko-čínských vztahů africkými zeměmi vysoce ceněná. Zajímavé vyjádření zaznělo například z úst někdejšího ministra zahraničních věcí Súdánu. Al Samani Al Wasila na otázku, jaký je jeho názor na čínskou politiku nevměšování do vnitřní politiky, mimo jiné odpověděl: „*Jsou velmi seriózní, když říkají, že nezasahují do vnitřních politik. Vždy jasně dají najevo, že jsou v dané zemi z komerčních důvodů, nikoliv politických. Mají pravdu, když říkají, že Afričané by si měli řešit svoje vnitřní problémy sami. Zajímá je pouze rozvíjení obchodních vztahů založených na přírodních zdrojích*“ (Guled 2009). S principem nevměšování úzce souvisí i čínský antikolonialismus, jelikož tato hodnota vyjadřovala solidaritu s nově

vytvořenými postkoloniálními státy včetně těch afrických a ideologicky je vzájemně sblížovala (Rafferty 2010).⁴

Dobrym příkladem prosazování čínských hodnot v ekonomické i jiné spolupráci je otázka uznávání samostatnosti Tchaj-wanu. V současné době na africkém kontinentě zbývají již jen čtyři země, které uznávají a udržují diplomatické vztahy s Tchaj-wanem namísto s ČLR.⁵ Naproti tomu pokud některá ze zemí chce navázat vztahy s pevninskou Čínou, musí ukončit veškeré oficiální vztahy s Tchaj-wanem. V nedávné době k tomu došlo v případě Senegalu v roce 2005, Čadu v roce 2006 a konečně Malawi v roce 2008 – v tomto případě po celých 42 letech diplomatického spojení. Ihned po navázání vztahů mezi ČLR a Malawi zde Čína rozsáhle investovala a realizovala řadu infrastrukturních projektů (Hsu 2008; Smith 2012). Čad vlastní na rozdíl od Malawi značné zásoby ropy, a to také hrálo značnou roli v navázání vztahů na ose Peking–N'Djamena. Již v lednu roku 2007 získala čínská společnost CNPC kompletní licenci na průzkum ropných ložisek na území o rozloze 220 tisíc metrů čtverečních od kanadské společnosti ENCANA (Nadingar – Yang 2010: 50). Tato transakce by se přirozeně nemohla odehrát, pokud by Čad neuznal doktrínu „jedné Číny“ a neukončil své vztahy s Tchaj-wanem.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že ze svých hodnot Čína neustupuje, někteří autoři tvrdí, že například čínské chování a zasahování do řešení krize v súdánském Dárfúru prokazuje opak (Dietz – Kolokouris 2012: 48). Pokud se Čína dostane pod silný mezinárodní tlak, jako tomu bylo právě v případě Dárfúru, je nucena prosazování svých hodnot v rámci budování jistého renomé uvolnit nebo pozměnit. Tato skutečnost však přirozeně neplatí u principu jedné Číny, který je trvale neměnný a jehož zpochybnění by mohlo mít dalekosáhlé důsledky pro vnitřní bezpečnost a politiku Číny.

PŘÍSTUP A HODNOTY EVROPSKÉ UNIE V AFRICE

Historie evropského působení na africkém kontinentě má hluboké historické kořeny, které však vzhledem ke své koloniální povaze mají i dodnes poněkud negativní konsekvence.

Za důležitý mezník ve vzájemných vztazích lze považovat uzavření Společné strategie EU–Afrika, známé též jako Evropsko-africké strategické partnerství z roku 2007. V rámci summitů mezi EU a africkými zeměmi jsou přijímány takzvané *akční plány*. Tyto akční plány sestávají především z „partnerství“, reprezentujících jednotlivé priority ve vzájemných vztazích. Jde například o partnerství míru a bezpečnosti, demokratického vládnutí a lidských práv, obchodu, regionální integrace a infrastruktury či migrace a zaměstnanosti. Samostatné partnerství je věnováno také energetice (Council of the European Union 2010; Bond – ECDPM 2010: 5).

Evropa zůstává i v současné době největším trhem pro africké produkty, například v roce 2005 putovalo do Evropy 85 procent veškeré africké produkce bavlny, ovoce a zeleniny. I celkový objem vzájemného obchodu však zůstává nejvyšším v případě EU se zhruba 35 procenty (Westcott 2011: 6). Tato skutečnost se ovšem v budoucnu může velmi rychle změnit ve prospěch asijských zemí, zejména Číny a Indie, jež mohou profitovat z problémů při podepisování evropsko-afrických obchodních dohod. Potíže pramení zejména z evropských požadavků na snižování cel a z velkého množství obchodních směrnic, stejně jako z požadavků na kvalitní správu věcí veřejných a dodržování lidských práv (Radio Netherlands Worldwide 2010).

Evropská energetická strategie v Africe

Aktuální akční plán zmiňuje v rámci energetického partnerství jako hlavní cíle implementaci evropsko-afrického kooperačního programu pro obnovitelnou energii a plnění dříve stanovených politických cílů, mezi něž patří mimo jiné zvýšení afrického exportu plynu do Evropy. Zatímco Afrika je v tomto dokumentu vnímána jako region s „obrovskými a nevyužitými přírodními zdroji, a je tak ideální pro rozvoj nových technologií

a obnovitelné energie“, Evropa je naproti tomu aktérem s rozvinutým technologickým zázemím, jenž může poskytnout investiční a technologický rámec pro budování infrastruktury a využívání obnovitelných zdrojů (Council of the European Union 2010: 5).

Ačkoli tedy existují teoretické a diplomatické rámce i dlouhodobá historická (energetická) přítomnost, Afrika v současnosti nehraje v zásobování Evropy fosilními palivy tak významnou roli, jak by bylo pro kýženou diverzifikaci potřebné. Tato skutečnost platí paradoxně více pro ropu než pro zemní plyn, jehož těžba nemá v Africe dlouhou tradici. Pokud jde o evropské ropné společnosti, významnější postavení si v Africe udržují pouze Total, Shell, Agip a Eni, avšak na přelomu tisíciletí historicky primární role Evropy poklesla ve prospěch Spojených států a asijských zemí. Pro tuto stagnující pozici evropských států existuje několik klíčových příčin. První, a *de facto* fatální příčinou je skutečnost, že problematika energetiky byla dlouho dobu mimo hlavní zaměření evropsko-afrických vztahů.⁶ V dobách, kdy analytici a političtí komentátoři ohlašovali nový „hon na africkou ropu“, evropské vlády – a tím méně Evropská unie jako celek – neprojevovaly prakticky žádný zájem se tohoto „honu“ účastnit (Youngs 2009: 132). Tento stav trval v podstatě až do sklonku prvního desetiletí nového tisíciletí. Do té doby se evropské země věnovaly především řešení konfliktů, problému imigrace a energetika sehrávala roli pouze v rovině rozvojových snah. Teprve v době schválení prvního akčního plánu evropští představitelé začali hovořit explicitně v tom smyslu, že Afrika bude v budoucnu hrát důležitou roli pro evropskou energetickou diverzifikaci. Oficiálně nejjasněji formulovaný cíl v rámci strategie EU vůči Africe je snaha o zdvojnásobení dodávek zemního plynu (The European Union Energy Initiative – Partnership Dialogue Facility 2012: 2).

Druhou klíčovou příčinou, která pramení z příčiny první, je absence podobně komplexní strategie, jakou disponuje například Čína. Ačkoli si EU v současné době uvědomuje důležitost Afriky a jejího nerostného bohatství, není schopna vyvinout agresivnější a jednotný postup při zajišťování zdrojů energetických surovin. Navíc je EU doslova limitována vlastními hodnotami, které se v Africe snaží prosazovat (viz níže). Jinak řečeno, někteří autoři Evropě vyčítají, že má sice vůči Africe stále rozvojovou politiku, ale žádnou strategii energetické bezpečnosti, která by odpovídala jejím diverzifikačním potřebám (Youngs 2009: 150). Dalším paradoxem je, že Evropa, ačkoli měla všechny zmíněné historické výhody, stala se tím aktérem, který byl nucen reagovat a upravovat svůj přístup na základně konkurence nově příchozích aktérů, jako je například Čína – v tomto konkrétním případě iniciací trilaterálního fóra o spolupráci na ose EU–Čína–Afrika (European Commission 2008).

Byť jsou tyto skutečnosti závažné a mají značný vliv na zajišťování evropské energetické a surovinové bezpečnosti v Africe, je třeba říci, že pohled na statistická čísla není tak černý, jak by se mohlo zdát z předešlých řádků. Pokud jde například o ropu, dle nejnovějších statistik BP míří 33,2 procenta africké produkce do Evropy, a ta je tak stále největším dovozcem. Co se týče zemního plynu, je situace ještě příznivější (BP 2011: 18). Dokumenty Evropské unie dokonce zmiňují předpoklad, že do roku 2030 překoná Afrika v dodávkách zemního plynu do Evropy doposud suverénní Rusko. Problém tedy spočívá především v nejednotnosti, a tím pádem neschopnosti evropských států vyvinout společný tlak na zvyšování objemu surovin získaných z Afriky, který již delší dobu stagnuje.

Výše zmíněné problémy nekomplexního přístupu však neplatí pro celou Afriku plošně. Je třeba rozlišovat mezi jednotlivými regiony, z nich celkově největší důležitost (s největšími zásobami energetických surovin) mají severní a západní Afrika. Právě režimy severní Afriky byly po několik desetiletí podporovány zejména jižními členskými státy EU ve snaze dosáhnout kontroly nad ilegální imigrací, odklonit islámský radikalismus a v neposlední řadě získat přístup k velkému nerostnému bohatství států, jako je Libye, Egypt či Alžírsko (Phillips 2011). To se jim také do značné míry dařilo, neboť většina surovinových exportů těchto zemí mířila právě do evropských zemí, a to zejména Itálie, Španělska

a Francie. Pokud v roce 2009 Gawdat Bahgat předpovídal pro tři výše zmíněné africké země světlou budoucnost energetické spolupráce s EU, pak vlna revolucí v této oblasti, a zejména pak v Libyi, tímto předpokladem značně otřásla. Bahgat vyzdvihoval především levnou produkci, vysokou kvalitu surovin a geografickou blízkost jakožto faktory, které umožní další růst energetického partnerství mezi Evropou a severní Afrikou (Bahgat 2009: 167). Naproti tomu v rámci subsaharské Afriky je působení států EU neoměrně slabší, což se projevuje i na zanedbatelném objemu dovezených surovin.

Pokud bychom měli definovat klíčové prvky evropského přístupu k energetickým vztahům s Afrikou, bylo by nutno jmenovat zřejmě infrastrukturní a technologický rozvoj, a pak zejména hodnotové prvky jako rozvojovou pomoc obecně, snahu o prosazování demokracie, lidských práv a kvalitní správy věcí veřejných, prohlubování (energetického) dialogu, propagaci zelené a alternativní energie, řešení a řízení konfliktů.

Evropské hodnoty

Stejně jako Čína, i Evropská unie zaujímá vůči Africe jako celku oficiální hodnotový postoj založený na několika stěžejních principech. Nicholas Westcott, ředitel africké sekce při EEAS, vyjádřil ten nejzákladnější následovně: „*Dospěli jsme k závěru, že Evropská unie musí vložit do srdce své politiky vůči Africe především africký lid*“ (Westcott 2011: 3). Tento princip je pak naplňován v praxi ve třech směrech. Prvním je snaha propagovat mír a bezpečnost na kontinentě, druhým propagovat rozvoj a prosperitu pro všechny obyvatele a třetím směrem je pak rozvoj partnerství mezi Evropou a vládami afrických zemí (Tamtéž). Prosazování evropských norem je zjevné v rámci uzavírání nej-různějších mezinárodních smluv, dobrým příkladem může být dohoda z Cotonou mezi členskými státy EU a skupinou afrických, karibských a pacifických zemí. V této dohodě se mimo jiné praví, že „*politické prostředí zaručující mír, bezpečnost a stabilitu, úctu k lidským právům, demokratickým zásadám a právnímu státu a řádnou správu věcí veřejných je nedílnou součástí dlouhodobého rozvoje*“ (Evropské společenství 2000: 5). Propojení mezi energetickou strategií EU a jejími hodnotovým zázemím nastiňuje naproti tomu sdělení Evropské komise č. 539 z roku 2011, které říká že: „*Energetická partnerství by měla zahrnovat právně vynutitelné dohody, které by zajišťovaly, že snahy o zlepšení bezpečnosti a udržitelnosti dodávek energie do EU jsou v souladu s politickou a ekonomickou spoluprací a podporují demokratické hodnoty a lidská práva*“ (European Commission 2011: 19).

Stejně tak oficiální dokumenty v přístupu k Africe stavějí zejména na propagování demokracie, kvalitního vládnutí a správy věcí veřejných a lidských práv, v případě energetiky samé pak na obnovitelných zdrojích a čisté energii v rámci rozvojové pomoci. V oficiální rovině silně převažuje právě důraz na obnovitelné zdroje energie nad spoluprací v oblasti fosilních paliv, lze tedy říci, že environmentální rovina je jednou z klíčových hodnot evropského přístupu.

Propagaci a rozvoj těchto hodnot evropská strana požaduje výměnou za humanitární a rozvojovou pomoc. Evropská unie se v tomto ohledu projevuje jako dobrý příklad klasické normativní mocnosti. Na africké straně se však snahy o rozvoj výše zmíněných hodnot často nesečkávají s kladným přijetím, což potvrzují především hlasy kvitující čínskou politikou nevmešování do vnitřních politických problémů (Guled 2009), stejně jako prohlášení o „nerovnosti“ mezi oběma aktéry, která nutí africké země přijímat evropské hodnoty, pokud mají zájem, aby rozvojová pomoc pokračovala (Grauls – Stahl 2010).

Právě v tomto ohledu Evropa kritizuje Čínu zejména za podkopávání politiky zaměřené na řádnou správu věcí veřejných (zahrnující také problematiku rozsáhlé korupce) a na respekt k lidským právům, což je dle Stepana a Ostermanna prvek, který v čínském přístupu zcela chybí. Evropa v tomto ohledu nemusí ztratit jen v rámci ekonomického sektoru, ale také v rámci své energetické bezpečnosti a přístupu k energetickým surovinám (Stepan – Ostermann 2011: 23).

KOMPARACE STRATEGIÍ A PROSAZOVANÝCH HODNOT PŘI ZAJIŠŤOVÁNÍ ENERGETICKÝCH SUROVIN

Oficiální rovina používaných strategií a hodnot

Vzájemná odlišnost některých strategií a hodnot, s nimiž oba aktéři operují v rámci svých angažmá v Africe, je primárně dána odlišnou povahou obou politických zřízení – liberální demokracie na straně Evropy a nedemokratického režimu na straně Číny. Stejně tak teoretický rozdíl spočívá ve skutečnosti, že zatímco EU se stylizuje do role normativní mocnosti, Čína takové ambice nemá a spíše se proti šíření hodnot vymezuje. Kontroverze prosazovaných hodnot se projevila například v rezoluci Evropského parlamentu o „*Čínské politice a jejím vlivu na Afriku*“. V ní mimo jiné Evropský parlament vyzývá čínské představitele k zodpovědnému chování v rámci environmentální problematiky a naléhá na respektování principů demokracie, lidských práv a kvalitní správy věcí veřejných ve vztazích s africkými zeměmi. Všímá si však také čínských zbrojních dodávek do mnoha afrických konfliktních zón a odsuzuje je (European Parliament 2008). Patrným a důležitým rozdílem ve strategiích obou aktérů je skutečnost, že čínská preference bilaterálních vztahů vzbuzuje dojem nezájmu a především nechuti Číny spoléhat se na globální energetický trh, zatímco pro EU je rozvíjení mezinárodních energetických trhů jedním z hlavních strategických cílů (Council of the European Union 2011: 5).

V rámci akademické sféry se odborníci oslovení autorem shodovali na několika základních bodech, zejména co se týče konfliktních hodnot. Je však třeba podotknout, že tyto hodnoty platí pro přístupy aktérů obecně, nikoli pouze pro energetickou bezpečnost. Jde o investice čínských společností do těžby surovin ve státech s pochybnou mezinárodní reputací (jako příklad lze uvést Írán, Barmu či Súdán), dále pak povahu těchto investic (zejména ve smyslu /ne/připojené společenské odpovědnosti) čínských společností ve státech se špatným vládnutím – tedy zejména v Africe. Do této kategorie spadají především korupční praktiky a také špatný management práce či environmentální odpovědnosti (Suchánek 2011).

Pokud jde o rozdíly v přístupech obou aktérů, ty jsou alespoň v základních konturách poměrně jednoznačně identifikovatelné. To potvrzuje i případová studie v této práci, stejně jako skutečnost, že tyto rozdíly jsou velmi silně spjaty s odlišnými hodnotami, které oba aktéři považují za klíčové. V rámci přístupů obou aktérů je zcela zásadní skutečností a největším rozdílem existence jednoznačné, efektivní a pružné strategie „go-out“ na straně Číny a neexistence jednotné fungující strategie v rámci zajišťování dodávek energetických surovin na straně Evropské unie, byť se v současné době snaží systematicky strategii implementovat. Přestože tedy existuje mezi oběma aktéry takto podstatný rozdíl, lze na obou stranách identifikovat klíčové prvky strategií aplikovaných na cílové oblasti, v nichž se snaží zabezpečovat svou energetickou bezpečnost. Ty jsou do značné míry spjaty s hodnotami, které tyto aktéři prosazují.⁷ Srovnáním oficiálních dokumentů lze dospět kromě rozporných bodů také k prvkům, které jsou totožné či podobné. Čínská strategie poměrně obecně prosazuje spolupráci v rámci využívání přírodních zdrojů na principu vzájemného prospěchu a společného rozvoje, přičemž připomíná snahu pomoci africkým národům v racionálním využívání jejich nerostného bohatství. To je doprovázeno hodnotami vyplývajícími z pěti principů mírového soužití – tedy zejména přispívání k míru, stabilitě a všeobecnému rozvoji (Foreign Ministry of PRC 2006). Naproti tomu Evropská unie ve své strategii energetické bezpečnosti ve vztazích s Afrikou vyzdvihuje hlavně potřebu vzájemné kooperace k dosažení politických cílů stanovených v rámci Evropsko-afrického energetického partnerství, tedy zejména zvýšení přístupu k energii pro obyvatele Afriky, zdvojnásobení užívání zemního plynu v Africe i jeho exportu do zemí EU (The European Union Energy Initiative – Partnership Dialogue Facility 2012: 2). Hodnotou, která je v rámci této spolupráce pro Evropu klíčová, představuje především udržitelný

rozvoj, kterého nelze dosáhnout bez rozvoje a udržování míru, demokracie, lidských práv a kvalitní správy věcí veřejných.

Obecně se tedy dá říci, že v oficiální rovině jsou oba přístupy založeny na podobných principech a hodnotách, jež jsou však oběma aktéry chápány, zejména pokud jde o hodnoty, značně rozdílně. Například problematika „kvalitního vládnutí“ je z evropské strany vnímána jako demokratické vládnutí s respektem k demokratickým hodnotám a lidským právům, zatímco Čína tento pojem vnímá jako udržování domácí stability, nezávislosti a suverenity daného státu (Lirong 2011: 10). Pro Čínu znamená rozvojová pomoc především ekonomickou spolupráci, z níž podle čínských představitelů pramení i rozvoj společnosti a kvality života v afrických státech. Stejně tak dojde-li na otázku lidských práv, Čína velmi často vyjadřuje silné předsvědčení o tom, že lidská práva nejsou univerzálním pojmem a mohou být v každé zemi vykládána různým způsobem (Condon 2012: 9).

Strategie a hodnoty v praxi

Pokud jsme doposud hovořili o oficiální rovině obou strategií, pak je třeba podotknout, že srovnání je nezbytné i v jejich neoficiální rovině. Jestliže z teoretického hlediska předchozí kapitola zejména popsala cíle obou aktérů, pak následující řádky analyzují způsob jejich uvedení do praxe. První rovina, na níž praxi porovnáme, ukáže, v jakých režimech či situacích jsou oba aktéři ochotni působit, a tím pádem i uplatňovat své strategie. Obecně by se dalo říci, že čínské společnosti s podporou Pekingu jsou jakožto relativně pozdě přichozí ochotny přijímat vysoké riziko při snahách zajistit zbývající naleziště a investovat v zemích, které byly často z nejrůznějších důvodů západními společnostmi opuštěny (Berger – Wissenbach 2007: 18). Jde často o režimy, potažmo země ostrakizované západním společenstvím, země či oblasti s probíhajícím vnitrostátním nebo mezistátním konfliktem, přičemž nejčastěji jsou jako příklady z pochopitelných důvodů udávány Súdán a Zimbabwe, ačkoliv podobných případů lze najít celou řadu. Přístup do těchto zemí Číně paradoxně umožňují právě její oficiálně propagované hodnoty nevměšování a bezvýhradného uznávání suverenity, které nezasahování do politických témat vyžadují. Naproti tomu evropské země, stejně jako většina západních států, v případě propuknutí otevřeného konfliktu danou zemi minimálně do vyřešení konfliktu opouštějí, nejen z důvodu ochrany vlastních pracovníků, ale často i kvůli tlaku veřejnosti. Příkladem, byť neevropským, může být stažení kanadské společnosti Talisman z pětiletého působení v Súdánu v roce 2003 právě na nátlak veřejnosti. Evropským příkladem je pak stažení energetických společností, například italské Eni, z konfliktní Libye v roce 2011 (Eckert – Fineren 2011). Je však třeba podotknout, že tato tvrzení neplatí univerzálně. Nevládní organizace například v roce 2010 obvinily švédskou společnost Lundin Petroleum a rakouské konsorcium ÖMV ze spoluviny na válečných zločinech súdánské vlády kvůli jejich – byť menšinových – podílech na některých těžebních blocích (Ashdown 2010). Stejně tak některé členské státy EU – Itálie, Španělsko či Francie – dlouhodobě podporovaly severoafrické režimy, včetně libyjského režimu Muammara Kaddáfího (viz níže). Je však třeba poukázat také na skutečnost, že evropské země *de facto* nemají při snaze o diverzifikaci zdrojů na výběr, neboť výrazná většina geograficky dosažitelných dodavatelů energetických surovin jednoduše nenaplnuje evropské představy o dodržování lidských práv či kvalitní správě věcí veřejných (Wood 2009). Zejména v dlouhodobějším kontextu však lze identifikovat jeden zásadnější rozdíl mezi Evropou a Čínou v rámci prostředí, v němž jsou ochotny působit. Tím je přístup k zemím s otevřeným válečným či jiným konfliktem. Zatímco EU je schopna na takové země uvalit embargo navzdory svým investicím v dané zemi (viz příklad Sýrie), Čína často pokračuje či pokračovala v podpoře a vývozech surovin i přes existenci válečného konfliktu. To se projevuje i poměrně častými případy únosů či zabitií čínských pracovníků právě v takových oblastech. V tomto kontextu je vhodné zmínit práci Jonathana Holslaga zabývající se čínskou reakcí na politické či vojenské

převraty mezi lety 2003 a 2010 v afrických zemích, kde Čína působila a rozvíjela své ekonomické a surovinové zájmy. Šlo o Středoafričskou republiku (převrat v roce 2003), Maurétánii (2008), Guineu (2008), Madagaskar (2009) a Niger (2010). V případě všech pěti převratů Holslag dospěl k závěru, že Čína se vždy přizpůsobila nově nastalé situaci bez ohledu na to, kdo a jakým způsobem se dostal k moci. Čína nepovažuje převraty či ozbrojené konflikty primárně za ohrožení svých zájmů a přijímá nestabilitu jako součást „byznysu“ v Africe (Holslag 2011). Pokud s tímto zjištěním srovnáme přístup EU ke zkoumaným pěti zemím, zjistíme, že vůči všem přijala nějaký druh restriktivního opatření. Vůči Středoafričské republice šlo o částečné omezení spolupráce mezi lety 2003 a 2005, v případě Maurétánie o ukončení nehumanitární pomoci na dva roky počínaje rokem 2009, v případě Guineje došlo i k uvalení sankcí. V případě Madagaskaru stejně jako Nigeru byla rozvojová pomoc zmrazena (European Commission 2012a; Massalatchi 2009; Hufbauer et al. 2012).

Další rovinnou srovnání, jež byla zejména při nástupu Číny v Africe klíčová, jsou dodávky zbraní do zemí, ve kterých je zajišťována energetická a surovinová bezpečnost daného aktéra. V nejbližší podobě se tento prvek označuje jako obchod „zbraně za ropu“ (*arms for oil deal*), v mírnější podobě pak lze hovořit o podpoře dodavatelského režimu či státu zbraněmi, popřípadě jiným vojenským materiálem, ať už ve snaze udržet jej silný, či jako součást širších obchodních vztahů.

Pokud jde o barterové obchody, Čína dodávala zbraně do Angoly, Súdánu, Nigérie, ale i do řady dalších afrických zemí, z nichž dovážela značné objemy ropy i širokou škálu dalších surovin včetně dřeva (pro přehled nejvýznamnějších transferů čínských zbraní do země vyvážejících do Číny ropu viz Chang 2007). Čína prokazatelně měnila zbraně přímo za suroviny například v Libérii či Demokratické republice Kongo (Holtom 2007: 15). V případě evropských zemí se podobný typ transakcí nepodařilo dohledat. Pokud však členské státy EU neuskutečňují takovéto výměnné obchody, pak jednoznačně figurují v druhé, mírnější formě dodávek zbraní. Řada evropských států včetně Velké Británie, Francie či Itálie dodávala zbraně a elektronická zařízení k rušení mobilních telefonů či internetu do Libye, kde byly později využity při potlačování protestů na začátku libyjské revoluce. Dle Paula Holtoma evropská „zlatá horečka“ začala poté, co OSN zrušilo embargo na dovoz zbraní do Libye v roce 2003. „*Představitelé britské, francouzské a italské vlády pouze vozili a odváželi z Tripolisu delegace zbrojního a ropného průmyslu*“ (Rettman 2011).

V rámci tohoto srovnání je třeba také zmínit otázku uvalování embarg. Zatímco Čína pochopitelně již z principu nevměšování žádná embarga na dovoz zbraní nevaluje, Evropská unie ano, a to i na státy, v nichž má aktuální či potenciální surovinové (ale i jiné obchodní) zájmy. Z historie i současnosti lze zmínit například Uzbekistán, Írán či již jmenovanou Sýrii (European Commission 2012b). Z toho pohledu tedy lze říci, že zatímco EU je ochotna uvalovat zbrojní embarga i na státy, v nichž má své surovinové zájmy, Čína v minulosti dodávala zbraně i do otevřených konfliktů či realizovala barterové obchody v podobě „zbraně za ropu“. Tento bod přístupu obou aktérů je tedy značně rozdílný a u Číny nekoresponduje s oficiálně prosazovanými hodnotami.

Další rovinnou srovnání je prvek, který v rámci svých strategií v poměrně rozdílné formě užívají oba aktéři ve snaze o spolupráci v cílových zemích, jsou půjčky, granty, infrastruktura a rozvojová pomoc a infrastruktura projekty obecně. Jak již bylo nastíněno výše, půjčky a infrastruktura projekty – ať už v podobě zakázek, či pomoci – jsou pro Čínu integrálním a velmi významným nástrojem zahrnutým do její strategie „go-out“, určené k zajišťování dodávek nerostných surovin. Naproti tomu Evropská unie chápe pomoc při rozvojových a infrastruktura projektech spíše jako nástroj k prosazování hodnot pro Evropu důležitých, tedy lidských práv, demokracie atp. V této skutečnosti leží jeden z klíčů čínské efektivity a úspěchů při získávání nových zdrojů energetických i jiných surovin. Zatímco EU podmiňuje financování projektů, půjčky a infrastruktura pomoc

rozvojem zmíněných hodnot, Čína tak nečiní a jednoduše financuje a podporuje projekty prospěšné pro její energetickou a surovinovou bezpečnost.⁸

Dalo by se tak říci, že oba aktéři svou infrastrukturní rozvojovou pomoc podmiňují, oba ovšem jinými požadavky, potažmo hodnotami, v případě Číny je však také nutné v každém případě zvažovat slovo „pomoc“, neboť řada projektů je zaměřena zejména na čínský profit. S ohledem na efektivitu zajišťování vlastní energetické a surovinové bezpečnosti jde však nepochybně o efektivnější přístup.

Jak tvrdí známá teorie „*prokletí nerostného bohatství*“ (*resource curse*),⁹ problematika lidských práv, demokratického vládnutí či korupce je ve státech bohatých na nerostné suroviny (a energetické suroviny především) z hlediska západních hodnot velmi často nespokojivá. Vzhledem k čínskému i evropskému působení v celé řadě (a *de facto* většině) takových zemí je třeba zhodnotit a srovnat také přístup obou aktérů k výše zmíněným otázkám. Navíc jde o stěžejní rovinu ve srovnání strategií co do uplatňovaných hodnot a jejich vlivu na tyto strategie.

Pokud bychom si položili otázku o rozdílnosti evropského a čínského přístupu k zemím, v nichž se snaží zajistit svou energetickou bezpečnost, lze odpovědět také v tom smyslu, že zatímco Evropa dbá na prosazování a dodržování lidských práv, stejně jako na míru korupce či celkově dobrou správu věcí veřejných, Čína na tyto hodnoty v rámci svého přístupu nedbá (Fürst 2010: 102; Stepan – Ostermann 2011: 23). Jinak řečeno, EU staví prosazování lidských práv nad prosazování zájmů svých energetických společností. Ve srovnání s Čínou tomu tak nepochybně je, zároveň je však patrné, že v případě EU a zejména přístupu jednotlivých členských států nejde o univerzální a svým způsobem nepřekonatelný prvek jejího přístupu. Tato skutečnost již byla nastíněna výše v rámci otázky, v jakém prostředí jsou oba aktéři ochotni působit, a to zejména v případě podpory severoafrických států. EU je obecně považována za normativní mocnost, avšak jak tvrdí Steve Wood, energetická bezpečnost je zřejmě nejvážnější zkouškou pro prosazování evropských norem a hodnot. Wood podotýká, že v případě odporu proti těmto hodnotám je EU při vyjednávání s potenciálními dodavateli energetických surovin spíše „*bezmocnou normativní mocností*“. Tuto skutečnost dokazuje na vztahu EU a Ruska, vůči němuž nemá EU žádné nástroje, jak své hodnoty prosazovat (Wood 2009: 128). Podobné případy lze najít i na africkém kontinentu. V očích řady představitelů *Africké, karibské a pacifické skupiny států* (*African, Caribbean and Pacific Group of States – ACP*) jsou úmysly EU jasně řízeny komerčními záměry a hlavní snahou EU je zabezpečit si trhy v těchto zemích, zejména proti čínské konkurenci (Bengtsson – Elgström 2011). V tomto ohledu lze uvést například angažmá evropských společností Eni, Total a Shell v Nigérii, která je jednou ze zemí, jež Evropská komise považuje pro energetickou bezpečnost EU za „strategické“. Přestože projekt deklaroval budoucí prospěch pro místní komunitu v podobě elektrifikace či důsledného řešení problematiky unikajícího plynu (*flare gas*), dle kritiky neziskových organizací tyto sliby naplněny nebyly, naopak nedůsledným dodržováním environmentálních zásad jsou podněcovány spory a konflikty v deltě Nigeru (Tricarico – Gerebizza 2012: 8).

Podobná situace panuje i v případě korupčních praktik či přístupu k environmentální rovině problematiky zajišťování energetických surovin. Zatímco Evropská unie považuje korupci za nežádoucí fenomén a podmiňuje část své pomoci kroky proti ní, Čína, byť neoficiálně, užívá korupční praktiky přímo v rámci své strategie zajišťování energetických dodávek ze zahraničí (Condon 2012: 7).¹⁰ I zde je však třeba podotknout, že existují výhrady vůči působení EU, zejména pokud jde o poškozování životního prostředí. Minimálně na rétorické a oficiální úrovni je však patrné, že mezi oběma aktéry je v tomto ohledu zřejmý rozdíl.

Role hodnot v případě zahraničních surovinových angažmá

Jak již bylo řečeno v úvodu, tradičně jsou energetické strategie vnímány jako oblast prosátá hodnot a řízená zejména realistickou politikou jednotlivých aktérů (Knodt – Müller –

Piefer 2010: 6). Tato skutečnost však neplatí v případě Evropské unie, která se v oficiální rovině profiluje jako normativní mocnost a která se snaží formovat a přenášet normy, hodnoty a pravidla nenásilnými prostředky v rámci svých zahraničních politik. Při detailnějším pohledu na čínskou strategii je však patrné, že i tato vysoce pragmatická strategie v sobě zahrnuje jistou sadu hodnot, které jsou její integrální součástí co do „funkčnosti“ a úspěšnosti.

Roli a vliv hodnot (zejména nevměšování) v čínské strategii dobře shrnul ambasador Sierry Leone v Číně Sahr Johnny následujícími slovy: „*Číňané prostě přijdou a udělají, co slíbí. Nepořádají jednání ohledně řešení environmentálních dopadů nebo lidských práv, dobrého nebo špatného vládnutí. Neříkám, že je to správné, jen že čínské investice jsou úspěšné, protože nenastavují příliš vysoká měřítka*“ (Wagner 2012: 103).

Chceme-li rekapitulovat role hodnot připojených k surovinovým strategiím obou aktérů, potřebujeme je vidět v několika rozdílných úhlech pohledu. V první řadě hrají hodnoty roli při podmiňování pomoci, infrastrukturních zakázek či kontraktů na těžbu. K tomuto podmiňování dochází primárně při vstupu aktéra do cílové země, kdy jsou nastíněny dané hodnoty navázané na humanitární i infrastrukturní pomoc, spojenou často i s energetikou. Zatímco Evropská unie se snaží, aby cílová země přešla tyto hodnoty a řídila se jimi, v případě Číny jde pouze o vzájemné respektování hodnot. Pokud daný stát tyto hodnoty nerespektuje, spolupráce neprobíhá – nejlepším příkladem je zřejmě nespolečná spolupráce se zeměmi, které uznávají samostatnost Tchaj-wanu (viz výše). V druhé řadě by měly tyto hodnoty plnit alespoň v případě Číny roli zvýšení konkurenceschopnosti v boji o kontrakty na těžbu. I kdy se Evropa domnívá, že hodnoty které nabízí, by byly pro dané země výhodou, neseťkává se často s pochopením. V tomto ohledu je jistě zajímavý pohled Číny na tyto evropské snahy. Podle Holslaga je mezi čínským politickým vedením silný konsenzus o tom, že vícestranná demokracie Západu není pro Afriku vhodná ani kompatibilní s africkou společností a stupněm jejího rozvoje. Navíc Čína opět poukazuje na evropskou koloniální minulost, když tvrdí, že historicky evropský kolonialismus v Africe zničil předpoklady ke vzniku demokracie přirozenou cestou (Holslag 2011: 16).¹¹

Stejně tak někteří afričtí představitelé vnímají čínské hodnoty (opět především nevměšování a bezvýhradné uznávání suverenity) za nesporně přínosnější a přijatelnější. Země Západem ostrakizované pak jednoznačně vnímají Čínu jako přínosnějšího partnera, který pomáhá rozvíjet infrastrukturu i jiné sektory navzdory politické situaci v dané zemi. Bývalý súdánský ministr zahraničních věcí Al Samani Al Wasila to vyjádřil následujícími slovy: „*Západ hovoří o lidských právech a lidských právech pro obyvatele Afriky, ale nechce již hovořit o tom, co to jsou skutečná lidská práva pro lidi v Africe. Lidské právo je zde voda, zdravotní péče, vzdělání a pracovní místa.*“ To vše řečeno s vědomím, že hlavním čínským motivem je přístup k ropě a nerostným surovinám obecně (Guled 2009). Čína vnímá hodnotu lidských práv podobně jako převážná většina afrických zemí, tedy že lidská práva neopravňují k zásahu jiných zemí do suverenity daného státu. Toto ideologické spříznění pochopitelně Číně pomáhá získávat sympatie napříč Afrikou (Li 2007: 75).

V tomto kontextu je tedy nutno vnímat hodnoty jako součást úspěchu a potažmo neúspěchu celých přístupů včetně energeticko-surovinových strategií. Je přitom velmi důležité, kde jsou jaké hodnoty použity. Flexibilita je klíčovým prvkem úspěchu, stejně jako rozdílné vnímání podstaty jednotlivých hodnot u zúčastněných aktérů. Zároveň také nelze pomíjet fakt, že jednotlivá angažmá a hodnoty k nim připojené se v čase vyvíjejí. Zejména to čínské co do „kvalitativní“ roviny již prodělalo znatelný přerod. V retorické rovině jde o jednoznačné přibližování k řadě hodnot prosazovaných také Evropskou unií (zejména problematika lidských práv a environmentálních otázek). I v reálném chování pak lze pozorovat posun směrem k zodpovědnějšímu přístupu, například rostoucí přítomnost Číny v peacekeepingových operacích či značný rozvoj projektů čisté

energie na africkém kontinentu, jež silně kontrastují s dřívějším chováním Číny v Súdánu (Condon 2012: 9).

* * *

Tento článek si vytkl za cíl srovnat přístupy Evropské unie a Čínské lidové republiky k zajišťování energetických zdrojů na africkém kontinentu a hodnoty k těmto přístupům připojené. Zároveň měl přinést odpověď na výzkumnou otázku, jak se liší zahraniční energetické strategie EU a ČLR v Africe s ohledem na koncept normativní mocnosti (normativního aktéra) a zda mají východiska tohoto konceptu (šíření a připojování idejí a hodnot) vliv na cíle a prostředky energetických politik jednotlivých aktérů.

Základní premisou pro odpověď na položenou otázku je skutečnost, že hodnoty a normy jsou v energetických strategiích jednotlivých aktérů důležitým prvkem, ať už jde o aktéra profilujícího se oficiálně jako normativní mocnost, či nikoliv. Článek ukazuje jednak na rozdílné vnímání jednotlivých hodnot a jednak na rozdíl mezi jejich oficiální a reálnou formou.

Hodnoty, které staví EU do role normativní mocnosti, nelze považovat za univerzální a jednotné – Čína má na oficiální úrovni v mnoha ohledech velmi podobné hodnoty, avšak prosazuje je pomocí odlišného chápání těchto hodnot – to se projevuje i na případu zajišťování energetické bezpečnosti a v zahraničních investicích. Jinak řečeno, hodnoty „normativní“ mocnosti nejsou univerzální a mohou být různými svými „širiteli“ i „příjemci“ vnímány rozdílně a na základě tohoto rozdílného vnímání si mohou v reálných situacích (jako je třeba získání surovin) nejen konkurovat, ale i vytvářet rozdíl mezi pozitivním a negativním ovlivněním (přijetím) strategie, k níž jsou připojeny.

Ačkoliv jsou tedy hodnoty integrální součástí obou strategií, hlavní rozdíl je třeba vidět jak v jejich interpretaci, tak i v jejich uvádění do praxe a udržování v ní. Přitom je zřejmý paradoxní rozpor mezi oficiálními a praktickými rovinami obou strategií. U Evropské unie je patrné, že velmi často není schopna reálně prosadit to, co oficiálně propaguje, a tento fakt je nejmarkantnější zejména v oblasti energetiky či těžby surovin. Zatímco EU chce jako normativní mocnost v Africe šířit své hodnoty, členské státy nebo například Evropská investiční banka se těmito hodnotami necítí zcela jednoznačně vázány. Naproti tomu pro Čínu znamenají hodnoty zejména jeden ze stupínků k rozvoji obchodu s africkými zeměmi, avšak do jisté míry probíhá i normativní ovlivňování afrických zemí, například na bázi společné opozice vůči šíření západních hodnot. Oficiálně propagované hodnoty, do značné míry podobné evropským, jsou zde chápány ve zcela jiném smyslu a v intencích klíčové hodnoty nevměšování do vnitřních vztahů. Pro Čínu například rozvoj obchodních vztahů znamená také rozvoj a zlepšování životních podmínek v cílové zemi. Tento přístup se zdá z pohledu afrických zemí přijatelnější.

Jestliže tedy partnerská země přijme základní čínské hodnoty v podobě nevměšování a zachování národní suverenity, řídí se strategie Čínské lidové republiky podle všech indicií primárně pragmatickou snahou o zajištění své energetické bezpečnosti. Naproti tomu pro Evropskou unii jsou na oficiální úrovni klíčové zejména hodnoty, které se snaží prosazovat, a „tah na branku“, jaký je možno pozorovat u čínských představitelů ve smyslu nepřipojování dalších podmínek k jednotlivým obchodům, jí chybí. Jak již bylo řečeno, obě strategie vykazují na oficiální úrovni řadu podobných prvků, v realitě se však od sebe silně odlišují nejen rozdílným chápáním pojmů, ale i reálným uplatňováním postupů, které v oficiálních dokumentech přirozeně chybějí. V případě Číny jde zejména o barterové obchody charakterizované jako „zbraně za suroviny“ či přítomnost čínských energetických společností v konfliktních zónách. Tyto skutečnosti se významně projevovaly například v případě súdánského angažmá čínských ropných společností a dobře dokládají rozpor mezi oficiální a reálnou podobou hodnot a strategií. Čínský přístup také umožňuje vysokou přizpůsobivost pro prostředí, v němž ČLR působí, u Evropské unie je tomu

naopak, i když reálné dodržování principů jejího přístupu je v mnoha případech (zejména u jednotlivých členů) diskutabilní. Zde se otvírá prostor pro další výzkum. Stejně tak je (zatím pouze hypotetickou) otázkou budoucnosti, do jaké míry by byly prosazovány evropské hodnoty a normy za předpokladu, že by měla EU jedinou a fungující strategii zisku energetických surovin, jakou má kupříkladu Čína.

Z teoretického hlediska tato studie potvrzuje význam hodnot a idejí v mezinárodních vztazích, tak jak tvrdí konstruktivistická tradice. Hodnoty se neprosazují pouze v klasickém normativním přístupu, kdy jde akterovi o změnu politické situace v cílové zemi, ale také v pragmatičtějších a nekonformní pohled na problematiku čínské humanitární pomoci, ale i celkového působení Číny v Africe, nabízí například americká autorka Deborah Brautigamová (2009) ve své práci *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*.

Kolonialismus, potažmo neokolonialismus je v rámci čínského přístupu k Africe zajímavým fenoménem. Na jedné straně se Čína pyšní tím, že v historii nebyla koloniální velmocí a právě naopak má s africkými zeměmi společnou zkušenost z podruží některé z koloniálních velmocí. Na druhé straně je čínský přístup některými autory označován za nekoloniální či merkantilistický (Lirong 2011: 19).

Jde o Gambii, Svazijsko, Svatý Tomáš a Princův ostrov a Burkinu Faso.

6 Je však třeba podotknout, že i přes výše zmíněnou skutečnost se podařilo uvést do provozu několik plynovodů mezi Evropou a státy severní Afriky. Jde zejména o projekty Trans-Med, Maghreb-Europe, Green Stream a další.

7 Přestože nelze hovořit o ucelené strategii, zaujímá Evropská unie k oblastem, v nichž se snaží zajišťovat energetické a surovinové zdroje, určitá stanoviska a snaží se uplatňovat podobné prvky přístupu k cílovým zemím. Dokument, který hovoří o nutnosti vytvořit jednotnou strategii vůči třetím zemím v rámci prosazování vlastních energetických a surovinových zájmů, byl vydán až 7. září 2011. Tento dokument uvádí: „*Členské státy, Evropský parlament i evropští občané opakovaně požadovali, aby EU mluvila společným hlasem, pokud jde o zahraniční energetické vztahy. EU již dříve dokázala, že společnými silami dokáže dosáhnout cílů, kterých samotný členský stát dosáhnout nemůže. Tuto sílu musí tedy dále rozvíjet a vyvinout ji v systematický přístup*“ (European Commission 2011: 3).

8 Pro úplnost je však třeba uvést, že ačkoliv jsou půjčky čínských investičních bank ze strany západních zemí silně kritizovány, s kritikou nevládních organizací se setkává i činnost Evropské investiční banky. Přestože její půjčky například subsaharským státům do oblasti energetiky tvoří jen čtvrtinu celkové částky (u afrických zemí regionu Středoziemního moře však šlo už o 40 % celkové částky), jsou dle kritiků příčinou vážných negativních důsledků v oblasti environmentální, společenské, lidskoprávní a korupční (Tricarico – Gerebizza 2012: 12). Konkrétním případem může být Zambie, které je často uváděna v souvislosti s rozsáhlými čínskými investicemi do těžebního sektoru. Mezi roky 2000 a 2007 směřovalo 80 % finančních prostředků Evropské investiční banky v Zambii do těžebního sektoru. Přestože jsou tyto půjčky oficiálně zaštitěny snahou o rozvoj v dané oblasti, realita je často opačná a odporuje hodnotám klíčovými pro EU (Simpere – Les Amis de la Terre 2010).

9 Teorii prokletí nerostného bohatství se dlouhodobě zabývá například Paul Collier, autorem termínu je Paul Auty. O teorii blíže viz například Frankel 2010.

10 Podle ukazatele *Bribe Payers Index*, který zveřejňuje Transparency International, se čínské firmy umístily v roce 2011 na předposledním místě v rámci 28 zkoumaných zemí – největších ekonomik světa. Více uplácěji již pouze společnosti ruské. Odvětvími, kde se uplácí nejčastěji, jsou stavebnictví, těžba a fosilní paliva. Evropské země se naopak umístily na vrcholu žebříčku (Transparency International 2012).

11 Na tomto místě se opět nabízí připomenout skutečnost, že Čína je označována za nekoloniální velmoc Afriky současnosti (Lirong 2011: 19) a současně dle vyjádření EU či USA právě Čína do značné míry neguje snahy o demokratizaci mnohých afrických zemí. Naproti tomu existují i studie, které tvrdí, že čínská politika

v Africe nemá žádný negativní dopad na snahy EU o rozvoj demokracie a lidských práv a spíše poukazuje na propast mezi normativními záměry a kvalitou konkrétních akcí Evropské komise (Hackenesch 2011).

Literatura

- Alves, Ana Cristina (2010): *The Oil Factor in Sino-Angolan Relations at the Start of the 21st Century*. Occasional paper No. 55, South African Institute for International Affairs.
- Bahgat, Gawdat (2009): North Africa and Europe: Energy Partnership. *OPEC Energy Review*, Vol. 33, No. 3–4, s. 155–169.
- Barton, Benjamin (2009): EU-China-Africa Trichotomy: The EU, China and the Normative Power Concept on the African Continent. *EU-China Observer*, Vol. 1, No. 3, s. 12–17.
- Bengtsson, Rikard – Elgström, Ole (2011): Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics. *Foreign Policy Analysis*, Vol. 8, No. 1, s. 93–108.
- Berger, Bernd – Wissenbach, Uwe (2007): *EU-China-Africa Trilateral Development Cooperation*. Bonn: Deutsche Institut für Entwicklungspolitik.
- Bond – ECDPM (2010): *The EU and Africa: The Policy context for Development*. London: Bond.
- Brautigam, Deborah (2009): *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. Oxford: Oxford University Press.
- Brummer, Klaus (2009): Imposing Sanctions: The Not So Normative Power Europe. *European Foreign Affairs Review*, Vol. 14, No. 1, s. 191–207.
- Buchanan, Elizabeth (2011): The New Geopolitics of Energy: Conflict or Cooperation? *Quarterly Access*, Vol. 3, No. 3.
- Condon, Madison (2012): China in Africa: What the Policy of Nonintervention Adds to the Western Development Dilemma. *The Fletcher Journal of Human Security*, Vol. 27, s. 5–25.
- Dannreuther, Roland (2010): *International Relations Theories: Energy, Minerals and Conflict*. Polinares working paper, No. 8.
- Dietz, Heine – Kolokouris Kyriakos (2012): *China's Foreign Policy in Sub-Saharan Africa through Material and Ideational Perspectives*. Roskilde: Roskilde University.
- Downs, Erica S. (2007): The fact and fiction of Sino-African Energy relations. *China Security*, Vol. 3 No. 3, s. 42–68.
- Frankel, Jeffrey (2010): *The Natural Resource Curse: A Survey*. Cambridge: Harvard Kennedy School.
- Fürst, Rudolf (2010): Čína. In: Balabán, Miloš – Rašek, Antonín (eds.): *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum, s. 96–113.
- Hackenesch, Christine (2011): *European Good Governance Policies Meet China in Africa: Insights from Angola and Ethiopia*. Bonn: EADI.
- Holslag, Jonathan (2011): China and the Coups: Coping with Political Instability in Africa. *African Affairs*, Vol. 110, No. 440, s. 367–386.
- Holslag, Jonathan (2006): China's New Mercantilism in Central Africa. *African and Asian Studies*, Vol. 5, No. 2, s. 134–169.
- Holtom, Paul (2007): *United Nations Arms Embargoes: Their Impact on Arms Flows and Target Behaviour*. Stockholm: SIPRI.
- Hufbauer, C. Gary et al. (2012): *Post-2000 Sanctions Episodes*. Washington: Peterson Institute for International Economics.
- Jiang, Wenran (2009): China Makes Strides on „Go-out“ Strategy. *China Brief*, Vol. 9, No. 15, <http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=35309&tx_ttnews%5BbackPid%5D=459&no_cache=1>.
- Knodt, Michéle – Miller, Franziska – Piefer, Nadine (2010): *Challenges of European External Energy Governance with Emerging Powers: Meeting Tiger, Dragon, Lion and Jaguar*. Technische Universität Darmstadt.
- Li, Anshan (2007): China and Africa: Policy and Challenges. *China Security*, Vol. 3, No. 3, s. 69–93.
- Lirong, Liu (2011): *The EU and China's engagement in Africa: The dilemma of socialisation*. Paříž: EUISS.
- Lum, Thomas et al. (2009): *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*. Washington: CRS.
- Manners, Ian (2002): Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 2, s. 235–258.
- Nadingar, Ndjedanem Demtade – Yang, Shuwang (2010): Relationship between Chad and China. *New York Science Journal*, Vol. 9, No. 3, s. 50–54.
- Rafferty, Tom (2010): China's Doctrine of Non-Interference Challenged by Sudan's Referendum. *China Brief*, Vol. 10, No. 25, <http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=37296&tx_ttnews%5BbackPid%5D=414&no_cache=1>.
- Shinn, David H. (2009): Chinese Involvement in African Conflict Zones. *China Brief*, Vol. 9, No. 7, <http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=34792&tx_ttnews%5BbackPid%5D=459&no_cache=1>.
- Simpère, Anne-Sophie – Les Amis de la Terre (2010): *The Mopani Copper Mine, Zambia: How European Development Money Has Fed a Mining Scandal*. Counter Balance.

ENERGETICKÉ STRATEGIE ČÍNY A EU V AFRICE

- Stepan, Matthias – Ostermann, Falk (2011): EU-China Relations. Strategic or Pragmatic, the Future or Already the Past? *Atlantisch perspectief*, Vol. 35, No. 2, s. 19–24.
- Suchánek, Jiří (2009): *Čínská angažovanost v Africe v kontextu surovinové bezpečnosti*. Bakalářská práce, Brno: FFS MU.
- Suchánek, Jiří (2011): *Bezpečnostní vztahy Čínské lidové republiky a Evropské unie v kontextu surovinové a energetické bezpečnosti*. Magisterská práce, Brno: FSS MU.
- Tocci, Nathalie (ed., 2008): *Who is a Normative Foreign Policy Actor?* Brusel: Centre for European Policy Studies.
- Tricarico, Antonio – Gerebizza, Elena (2012): *Beyond our Borders: A Critique of the External Dimension of the EU Energy Policy and its Financing Mechanisms*. Roma: CRBM.
- Wagner, Joanne (2012): “Going-out”; Is China’s Skillful Power in Sub-Saharan Africa a Great to U.S. Interests? *Joint Force Quarterly*, Vol. 2012, No. 64, s. 99–106.
- Wood, Steve (2009): The European Union: A Normative or Normal Power? *European Foreign Affairs Review*, Vol. 2009, No. 14, s. 113–128.
- Youngs, Richard (2009): *Energy Security: Europe’s New Foreign Policy Challenge*. Abingdon: Routledge.

Dokumenty

- Andrews-Speed, Philip – Dannreuther, Roland (2011): *China, oil and global politics*, <<http://www.publicserviceurope.com/article/535/china-oil-and-globalpolitics>>.
- Ashdown, Miles (2010): Sudan: Oil Companies Alleged to be Complicit in War Crimes. *Toward Freedom*, 29. 7. 2010, <<http://www.towardfreedom.com/africa/2047-sudan-oilcompanies-alleged-to-be-complicit-in-war-crimes>>.
- Berdych, Antonín – Prášil, Václav (2006): *Půlstoletí čínsko-afričké mesaliance*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, <<http://www.amo.cz/publikace/pulstoleti-cinsko-africke-mesaliance.html>>.
- BP (2003): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2004): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2005): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2006): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2007): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2008): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2009): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2010): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- BP (2011): *BP Statistical Review of World energy*. London.
- Ce, Wang (2012): *China-Africa relations: Never for Resources Alone*. 21. 1. 2012, <<http://www.focac.org/eng/zfgx/dfzc/t904294.htm>>.
- Council of the European Union (2010): *Joint EU-Africa Strategy Action Plan 2011-2013*. Brusel: Council of the European Union, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/118211.pdf>.
- Council of the European Union (2011): *Council Conclusions on Strengthening the External Dimension of the EU Energy Policy*. Brusel: Council of the European Union, 24. 11. 2011, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/trans/126327.pdf>.
- Eckert, Vera – Fineren, Daniel (2011): Libya unrest stops some oil output, firms move staff. *Reuters*, 21. 1. 2012, <<http://www.reuters.com/article/2011/02/21/us-bp-libya-idUSTRE71K1WY20110221>>.
- European Commission (2008): *The EU, Africa and China: Towards trilateral dialogue and cooperation*. Brusel: European Commission, 17. 10. 2008, <http://ec.europa.eu/development/center/repository/COMM_PDF_COM_2008_0654_F_COMMUNICATION_en.pdf>.
- European Commission (2011): *On security of energy supply and international cooperation – „The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders“*. Brusel: European Commission, 7. 9. 2011, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0539:FIN:EN:PDF>>.
- European Commission (2012a): *Madagascar: European Union to resume its development aid and target health and education of the most vulnerable people*. Brusel: European Commission, 8. 8. 2012, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-890_en.htm>.
- European Commission (2012b): *Restrictive measures (sanctions) in force*. Brusel: European Commission, 1. 10. 2012, <http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf>.
- European Parliament (2008): *European Parliament Resolution 2007/2255(INI): China’s policy and its effects on Africa*. Strasbourg: European Parliament, 23. 4. 2008, <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/d-cn20080602_09/D-CN20080602_09en.pdf>.
- Evropské společenství (2000): *Dohoda z Cotonou, 2000/483/ES*, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:35:22000A1215%2801%29:CS:PDF>>.
- Foreign Ministry of PRC (2006): *China’s African Policy*. 12. 1. 2006, <www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t230615.htm>.
- Forum on China-Africa Cooperation (2012): *Beijing Action Plan (2013-2015)*. 23. 7. 2012, <<http://www.focac.org/eng/ltada/dwjbzjhyh/hywj/t954620.htm>>.
- Forum on China-Africa Cooperation (2009): *Addis Ababa Action Plan*. 25. 9. 2009, <<http://www.focac.org/eng/ltada/dejbzjhy/DOC22009/t606801.htm>>.

- Grauls, Sarah, Par – Stahl, Anna (2010): European development policy towards sub-Saharan Africa: Challenges of the growing Chinese presence. 9. 11. 2011, <<http://www.revue-emulations.net/archives/n7/grauls>>.
- Guled, Mo (2009): China has no friends, only interests. *Somalilandpress*. <<http://somalilandpress.com/china-has-no-friends-only-interests-25477>>.
- Hsu, Jenny, W. (2008): Malawi, Taiwan end 42-years relations. *The Taipei Times*, 15. 1. 2008, <<http://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2008/01/15/2003397305>>.
- Chang, Andrei (2007): Analysis: Chinese arms and African oil. *Space Daily*, 5. 11. 2007, <http://www.space-daily.com/reports/Analysis_Chinese_arms_and_African_oil_999.html>.
- Massalatchi, Abdoulaye (2009): EU threatens more sanctions over Niger constitution. *Reuters*, 6. 11. 2009, <<http://www.reuters.com/article/2009/11/06/idUSL6697092>>.
- Phillips, Leigh (2011): Jasmine Revolution? Jolts EU's north Africa strategy. *EU Observer*, 17. 1. 2011, <<http://euobserver.com/24/31647>>.
- Radio Netherlands Worldwide (2010): China smiles as EU-Africa trade relations soured. 11. 11. 2010, <<http://www.rnw.nl/africa/article/china-smiles-eu-africa-trade-relations-soured>>.
- Rettman, Andrew (2011): Libya replete with EU arms as Gaddafi massacres protesters. *EU Observer*, 22. 2. 2011, <<http://euobserver.com/9/31853>>.
- Smith, David (2012): China's booming trade with Africa helps tone its diplomatic muscle. *The Guardian*, 22. 3. 2012, <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/22/chinas-booming-trade-africa-diplomatic>>.
- The European Union Energy Initiative – Partnership Dialogue Facility (2012): *Monitoring progress in the Africa-EU Energy Partnership*. V. 2012, <http://www.acep-forum.org/documents/2012/acep_monitoring_progress_report.pdf>.
- The Transparency International (2012): *Bribe Payers Index 2011*, <<http://bpi.transparency.org/bpi2011/results/>>.
- Westcott, Nicholas (2011): A New Framework for European Relations with Africa. Speech to the EUISS conference on EU-Africa foreign policy after Lisbon, Brussels, 18. 10. 2011, <http://www.eeas.europa.eu/top_stories/2011/181011_fr.htm>.

Poznámka:

Autor by rád poděkoval anonymním recenzentům za podnětné připomínky, které přispěly ke zkvalitnění této práce.